

УДК 376-056.36-053.5:316.62

DOI 10.32626/2413-2578.2023-22.45-60

О. ВЕРЖИХОВСЬКА

verzhykhovska@kpnu.edu.ua

ORCID ID 0000-0001-9342-0896

І. ГРИЦІВ

irahritsiv@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У СТАРШОКЛАСНИКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Відомості про авторів: **Вержиховська Олена**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: проблема розвитку, навчання та виховання дітей різного віку з інтелектуальними порушеннями, психолого-педагогічні основи корекції інтелектуальних порушень засобами освіти (навчально-виховної та корекційно-розвиткової роботи) у цієї нозології дітей. E-mail: verzhykhovska@kpnu.edu.ua. **Гриців Ірина**, здобувачка вищої освіти заочної форми навчання ОП Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка). Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: розвиток соціально-побутового орієнтування у учнів з інтелектуальними порушеннями. E-mail: irahritsiv@gmail.com

Contact : **Verzhihovska Olena**, PhD of pedagogical, associate professor of the department of psycho-medical-pedagogical foundations of correctional work in Kamynets-Podilsky National Ivan Ogienko University, Kamynets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: the problem of development, education and upbringing of children of different age with intellectual disabilities, psychological and pedagogical bases of correction of intellectual disabilities by means of educational work in this nosology of children. **Hrytsiv Iryna**, student of higher education of correspondence form of education OP Special education (Oligophrenopedagogy). Kamynets-Podilsky National.Ivan Ogienko University, Kamynets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: the development of social and everyday

orientation in students with intellectual disabilities. E-mail: irahritsiv@gmail.com.

Відомості про наявність друкованих статей: Verzhikhovska, O. Practice and innovations of inclusive education at school Larysa V.Kozibroda, Oksana P. Kruhlyk, Larysa S. Zhuravlova, Svitlana V.Chupakhina, Olena M. Verzhikhovska. International Journal of Higher Education, Vol. 9, No. 7 (Special Issue), 2020. P176-187 (SCOPUS); **Verzhikhovska, O.,** Raievska, Y., Bielova Psychological and pedagogical support of moral education in junior handicapped children edulearn19 // 11th International Conference on Education and New Learning Technologies 11th International Conference on Education and New Learning Technologies. O.Palma, Spain. July 1-3, 2019. <https://library.iated.org/view/VERZHYKHOVSKA2019PSY> (Web of Science). **Вержиховська О. М.** Корекція порушень структури особистості підлітків з інтелектуальними порушеннями // *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць. вип. 17 / за ред. М.К. Шеремет. Кам'янець-Подільський: Видавець* **Утьосов Я.А.,** Ковальчук О.В., 2021. С.45-54. <https://aqce.com.ua/vipusk-n17-2021/>. Утьосова О.І., Вержиховська О. М. Експериментальне дослідження стану сформованості соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями // *Актуальні питання корекційної освіти: зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Педагогічні науки / за ред. О.В. Гаврилова, М.К. Шеремет, Кам'янець-Подільський, 2022. Вип. 20. С. 147–163. <https://doi.org/10.32626/2413-2578.2022-20.137-153>*

Вержиховська О., Гриців І. Особливості розвитку соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями. У статті проаналізовано змістові та практичні основи розвитку соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями. З'ясовано, що найбільша кількість учнів з інтелектуальними порушеннями 5 (58,33%) та 10 (61,11%) класів має середній рівень сформованості соціально-побутових навичок, зокрема характерним для них є: поверховий аналіз правил поведіння у мікро- та макро- середовищі, не здатність до самоствердження; не бажання та не прагнення до покращення власних умінь побутової та соціальної діяльності з однолітками та в родині;

афішування позитивних, поверхових та нестійких навичок поведінки у міжособистісних стосунках під час виконання різних видів діяльності; неуміння організовувати самотійне життя та побут; неслідкування за власним здоров'ям. Низький рівень виявлено в 36,11% учнів 5 класу, а достатній у 61,11% – 10 класу. Розвиток соціально-побутових навичок в старшокласників з інтелектуальними порушеннями в освітньому процесі можливий під час навчальних уроків, корекційно-розвиткових та виховних занять, що дозволяє сформувати у них сталі уміння практичної підготовки до життя, поводження в родині та в соціальному оточенні.

Ключові слова: учні з інтелектуальними порушеннями, соціально-побутові навички, розвиток розумових операцій, емотивний розвиток, розвиток практичної діяльності.

Verzhikhovska O., Hrytsiv I. Peculiarities of the development of social and everyday skills in high school students with intellectual disabilities. The article analyzes the content bases of the development of social and household skills in high school students with intellectual disabilities, in particular, the theoretical aspects of the formation of significant social and household skills are highlighted. to independent life, activities in society and further family life. Quantitative and qualitative characteristics of the empirical study showed that the largest number of students with intellectual disabilities in the 5th (58.33%) and 10th (61.11%) classes showed an average level of social and everyday skills, in particular, a superficial analysis of the rules of behavior is characteristic for them in the micro and macro environment, not the ability to assert oneself; lack of desire and desire to improve one's own skills in household and social activities with peers and in the family; superficiality of moral and volitional qualities; situational manifestation of positive emotions and lack of stability of motivation; displaying positive, superficial and unstable behavioral skills in interpersonal relationships during various activities; inability to organize independent life and daily life; spontaneous use of known social and household skills in life situations; not monitoring your own health. The teaching staff of the school (55.56%) and the children's parents (63.64%) assigned this level of high school students with intellectual disabilities. A low level was established in students of the 5th (36.11%) grade, and a sufficient level - in the 10th (61.11%) grade. The development of social and everyday skills in high school students with intellectual disabilities in the educational process is possible during educational, corrective and

developmental and educational classes. The entire educational process allows children to form permanent skills of practical preparation for life and behavior in the family and in the social environment. The considered skills mainly improve the level of psychophysical development and make it possible to develop the social adaptation and integration of children.

Key words: children with intellectual disabilities, social and everyday skills, development of mental operations, emotional development, development of practical activities.

Постановка проблеми. Вагомий розгляд концептуальних засад реформування Нової Української школи дає змогу виділити інтегрованим завданням особистісно-орієнтованого розвитку дітей – їхню соціалізацію й адаптацію до умов безперервно змінного інформаційно-комунікаційного простору. Особливого значення набуває формування належного рівня соціально-побутового орієнтування та компетентності здобувачів закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-практичний аналіз загальних психолого-педагогічних джерел інформації дає підстави показати, що сучасні науковці вивчають це питання у наступних напрямках: особистісно-зорієнтована освіта (навчання та виховання) учнів в мікро- та макро- середовищі (І. Булах, А. Гельбак); соціалізація старшокласників, як соціально-педагогічна проблема сучасних закладів освіти (О. Авраменко, Т. Алексеєнко, Т. Басюк, О. Безпалько); розвиток у учнів старших класів сталих соціально-комунікативних навичок (В. Духневич, О. Ковальова, О. Семенюк) тощо.

Вивчення науково-практичної та методичної літератури з напрямку 016 Спеціальна освіта показало, що при дослідженні проблеми розвитку соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями коло питань значно зростає і потребує більш детального та системного опрацювання. Категорія дітей, яку ми розглядаємо, вимагає врахування не лише їхніх вікових та індивідуальних властивостей, а передусім, знання особливостей їхнього психофізичного розвитку, структури інтелектуального порушення та супутніх відхилень у психічному, пізнавальному, особистісному, емотивному розвитку, які призводять до потреби не лише соціалізації особистості у комунікативному мікро- та макро- просторі, але й у побутовому та професійно-спрямованому (В. Бондар,

О. Вержиховська, О. Гаврилов, Г. Мерсіянова, В. Липа, С. Миронова, В. Синьов, О. Хохліна).

Вищезначене впливає і на характеристику спрямувань науковців, зокрема, в спеціальній літературі окреслені наступні питання з досліджуваної теми: особистісно-зорієнтована освіта (навчання, виховання та корекція) учнів з інтелектуальними порушеннями в мікро- та макро- середовищі (О. Гаврилов, В. Засенко, А. Іваненко, О. Качуровська тощо); соціалізація старшокласників з порушеннями інтелекту, як соціально-педагогічна проблема сучасних спеціальних закладів освіти (В. Синьов, В. Тарасова, І. Тат'янчикова, О. Хохліна); соціалізація та адаптація у соціум дітей різних вікових груп з інтелектуальними порушеннями (І. Дмитрієва, О. Мартинчук, І. Маруненко, К. Луцько, Л. Одинченко); діагностика індивідуально-психологічних рис особистості як початковий етап процесу професійно-трудої соціалізації учнів з порушеннями інтелекту (І. Булах, А. Долженко, S. Yakovleva); розвиток в учнів старших класів з інтелектуальними порушеннями соціально-комунікативних навичок (С. Геращенко, Н. Гончарук, Є. Данільченко, Н. Тарасенко, Yu Bystrova); формування соціальної адаптації та розвиток у дітей з інтелектуальними порушеннями сталих соціально-побутових навичок (Л. Конопльова, О. Мамічова, І. Тат'янчикова); характеристика самообслуговуючої діяльності, соціально-побутові послуги та взаємодія дітей з інтелектуальними порушеннями з однолітками, педагогами, вихователями (Л. Вавіна, Г. Дульнєв, І. Єременко); формування соціально-побутових навичок, підготовка старшокласників з інтелектуальними порушеннями до суспільно-корисної праці, самостійного життя, взаємодії соціумі та професійно-трудої діяльності (Бистрова, В. Бондар, О. Вержиховська, А. Долженко, О. Константинів, В. Левицький, Г. Мерсіянова, В. Синьов, О. Хохліна); розвиток та корекція соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями у позакласній роботі (виховний процес та корекційно-розвиткові заняття(уроки)) О. Вержиховська, А. Грикун, Т. Кузнецова, Л. Ковтун, А. Міненко, О. Мякушко тощо). На думку дослідників, системне формування соціально-побутових навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями в освітньому процесі дасть змогу підвищити рівень їхньої підготовленості до соціальної та виробничої адаптації.

Мета статті полягає у визначенні теоретико-методологічних та практичних особливостей розвитку та корекції соціально-побутових навичок старшокласників з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Процес соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями потребує розвитку соціально-побутових навичок, що включають основний мінімум утилітарних умінь, які дозволяють учням правильно орієнтуватися в докільлі, побуті, взаєностосунках з однолітками та оточуючими і самостійно організувати свій побут [1; 3]. Становлення соціально-побутових навичок, соціальної адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями бажано розпочинати з формування самообслуговуючої діяльності. Причинами недорозвитку самообслуговуючої праці у цієї нозології дітей є переважно низький рівень оволодіння навичками та вміннями засвоєння соціального досвіду суспільної поведінки та власного побуту[2; 4; 5]. Розвиток соціально-побутових навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями можливий за умов правильної та системної організації освітнього процесу (навчального, виховного, корекційно-розвиткового) та власної діяльності, що потребує відповідного рівня сформованості самоконтролю та саморегуляції, як особистісно-вольової характеристики дитини. Це дозволяє: подолати недоліки психофізичного розвитку учнів; активізувати їхню пізнавальну діяльність; скоригувати у них інтелектуальні порушення; підвищити ефективність соціально-побутової та професійно-орієнтовної діяльності[6; 8; 9].

Для старшокласників з інтелектуальними порушеннями характерні такі соціально-побутові навички: демонстративна реклама свого позитивного поведіння або прояв антитетичного негативного та неадекватного емоційно-мотиваційного ставлення до однолітків, сім'ї, школи; небезумовна спонтанна побудова власної побутової діяльності, поведінки, спілкування та комунікації в будніх життєвих обставинах або взагалі не виявлення вміння; не бажання конкретно підготуватися до майбутнього самостійного життя та професійно-спрямованої діяльності; не вміння піклуватися про своє здоров'я, низька мотивація до власної гігієни, незагрозливої та цивілізованої поведінки[1; 7]. Узагальненими напрямками формування соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями є : корекція самообслуговуючих навичок; розвиток навичок міжособистісної взаємодії та комунікації у соціумі;

становлення навичок взаємодії під час різних практичних завдань; формування позитивно-спрямованої мотивації та правильної поведінки при впровадженні соціально-побутової діяльності; розвиток практичних умінь підготовки до сімейного побуту; розвиток умінь практичної підготовки до соціально-значущої та професійно-орієнтованої утилітарної діяльності; формування навичок самостійної відвічальності за свою безпеку та здоров'я; закріплення таких якостей, як : самовідповідальність, саморегуляція, самовдосконалення та самоконтроль, що є інтегративними показниками соціально-побутових навичок; розвиток умінь побутової, соціальної, трудової та психологічної адаптації у мікро- та макро- середовищі[4; 5].

Основними завданнями корекційного педагога щодо розвитку соціально-побутових навичок є: врахування психофізіологічних особливостей дітей та групи при плануванні індивідуальних та групових занять; розвиток навичок самоконтролю своєї діяльності; проведення корекції соціально-побутової обізнаності та осмисленого перенесення розвинутих навичок у реальні соціально-побутові ситуації; корекція умінь самостійного аналізу закономірностей соціально-побутової діяльності; формування навичок самостійного планування прийдешньої соціальної та побутової діяльності, умінь поетапного її виконання; розвиток навичок аналізу результатів власної праці та діяльності інших, узагальнення та підведення підсумків власних утилітарних соціально-побутових дій; становлення навичок самостійного поступового аналізу та усвідомлення необхідності соціально-побутового орієнтування (самообслуговування, соціально-побутові навички та професійно-спрямована діяльність), що виступає інтегративним показником соціалізації та адаптації старшокласників з порушеннями інтелекту[2; 7].

Пріоритетним у дослідженні було з'ясування таких соціально-побутових навичок : практичної підготовки дітей до самостійного життя, діяльності у соціумі та до подальшого сімейного життя. Методика вивчення включала наступні напрямки : психолого-педагогічне вивчення рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями (методи вивчення : бесіда з дітьми; спостереження за дітьми; аналіз соціально-побутових ситуацій, оповідань та казок за планом) та робота з педагогічним персоналом та батьками щодо з'ясування якісної характеристики рівня прояву соціально-побутових навичок вивчалася

(методи вивчення: бесіда з педагогічним персоналом та з батьками). Основними компонентами емпіричного вивчення рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями були наступні: когнітивний компонент, показником якого можливо розглядати – соціально-побутову обізнаність; емотивний компонент – сформованість соціально-побутової позитивно-спрямованої мотивації; поведінковий компонент – застосування набутих соціально-побутових навичок у поведінці.

Обговорення практичного вивчення. Аналіз результатів якісного та кількісного дослідження показав, що найбільша кількість учнів з інтелектуальними порушеннями 5 (58,33%) та 10 (61,11%) класів, показали середній рівень сформованості соціально-побутових навичок, зокрема характерним для них є поверховий аналіз правил поведінки у мікро- та макро- середовищі, не здатність до самоствердження; не бажання та не прагнення до покращення власних умінь побутової та соціальної діяльності з однолітками та в родині; поверховість морально-вольових якостей; ситуативний прояв позитивних емоцій та не стійкість мотивації; афішування позитивних, поверхових та нестійких навичок поведінки у міжособистісних стосунках під час виконання різних видів діяльності; не уміння організувати самостійне життя та побут; спонтанне використання у життєвих ситуаціях відомих соціально-побутових навичок; не слідування за власним здоров'ям. До цього рівня старшокласників з інтелектуальними порушеннями віднесли педагогічний персонал школи (55,56%) та батьки дітей (63,64%). Низький рівень виявлено у учнів 5 (36,11%) класу, а достатній – 10 (61,11%) класу.

Порівняльний кількісний аналіз рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями за усіма компонентами та показниками представлено у таблиці 1. та на рисунку 1.

Аналіз таблиці 1. та рисунку 1. показав, що переважна більшість старшокласників з інтелектуальними порушеннями як 5 (58,33%), так і 10 класів (61,11%) мають середній рівень сформованості соціально-побутових навичок, що потребує подальшої освітньої (навчально-виховної та корекційно-розвиткової) роботи у цьому напрямку.

Під час аналізу бесід з педагогічним персоналом (9 вчителів та вихователів старших класів) та батьками (11 осіб) з метою виявлення якісного та кількісного рівня сформованості соціально-побутових

навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями, ми провели вивчення відповідей на запитання, поставлених батькам, вчителям та вихователям та проаналізували їх за спільними узагальненими рівнями щодо прояву відповідних навичок у дітей. При цьому батьки давали вищі оцінки своїм дітям. Надалі ми покажемо динаміку кількісних даних щодо відповідей батьків та педагогічного персоналу за запитаннями, які охоплювали усі показники та компоненти (див.табл.2 та рис.2).

Таблиця 1.

Порівняльний кількісний аналіз рівня сформованості соціально- побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями за усіма компонентами та показниками

Рівні	Учні з інтелектуальними порушеннями 5 класу (%)	Учні з інтелектуальними порушеннями 10 класу (%)
Когнітивний компонент за показником «Соціально-побутова обізнаність»		
Високий	–	–
Достатній		25
Середній	58,33	66,67
Низький	41,67	8,33
Емотивний компонент за показником «Сформованість соціально-побутової позитивно-спрямованої мотивації»		
Високий	–	8,33
Достатній	16,67	41,67
Середній	66,67	50,00
Низький	16,67	–
Поведінковий компонент за показником «Застосування набутих соціально- побутових навичок у поведінці»		
Високий	–	–
Достатній	–	33,33
Середній	50,00	66,67
Низький	50,00	–
Середні дані щодо рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями першого напрямку методики за усіма компонентами та показниками		
Високий	–	2,78
Достатній	5,56	33,33
Середній	58,33	61,11
Низький	36,11	2,78

Рис. 1. Порівняльний кількісний аналіз рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями за усіма компонентами та показниками (дані подано у %)

Результати аналізу відповідей вчителів, вихователів та батьків на запитання щодо рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями були наступні:

➤ 22,22% педагогів та 36,36% батьків віднесли дітей до достатнього рівня, зокрема при їхній характеристиці було вказано про знання ними соціально-побутової діяльності оточуючих, їх періодичну спроможність до самоствердження; не самостійність покращення власного соціально-побутового розвитку; не стале піклування про власну безпеку та здоров'я; розуміння культури поведінки на вулиці, в родині, у міжособистісних стосунках в процесі виконання практичної діяльності; прояв переважно позитивних емоцій та сталої мотивації, морально-вольових якостей у міжособистісних стосунках; уміння ситуативного характеру щодо практичної підготовки до самостійного життя та організації власного побуту; поведінки та спілкування; використання у реальних життєвих ситуаціях набутих практичних соціально-побутових навичок.

➤ 55,56% педагогів та 63,64% батьків віднесли дітей до середнього рівня, зокрема вони вказували на не достатнє усвідомлення

дітьми та поверхневий аналіз норми і правил життя особистості у соціумі; їхню не здатність до самостійного ствердження; не спроможність до підвищення власного рівня безпечної та культурної поведінки у соціумі, в родині, у міжособистісних стосунках під час виконання переважно усіх видів соціально-побутової діяльності; вияв у них поверхових морально-вольових якостей та не достатнього уміння дотримуватися норм та правил соціально-побутової діяльності; періодичність та ситуативність виявлення позитивних емоцій та не стійкої мотивації щодо соціально-побутових навичок; переважно афішують позитивні навички правильної поведінки у школі, в родині, у міжособистісних стосунках, хоча ці навички поверхові та не досить сталі; поверховість уміння практичної підготовки до самостійного життя; опосередкованість та спонтанність організувати побут, поводження та спілкування в типових життєвих обставинах; не достатньо стійке використання у житті набутих соціально-побутових навичок; не дбає ставлення до свого здоров'я.

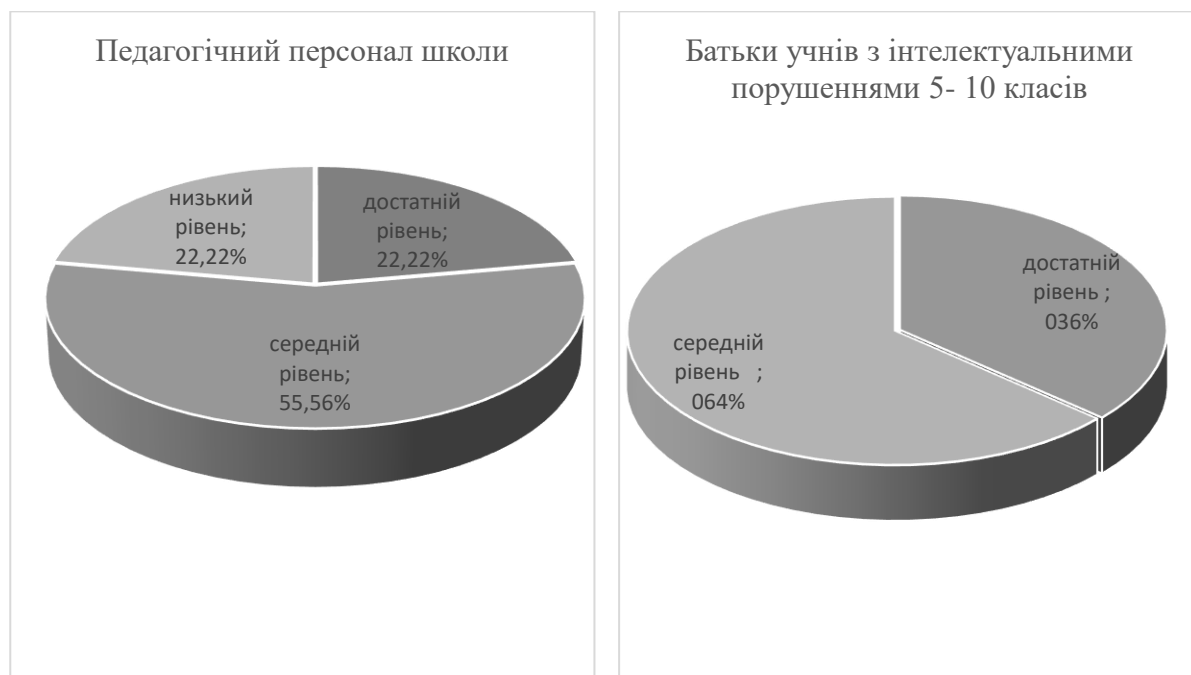
➤ 22,22% педагогів віднесли дітей до низького рівня, зокрема вони говорять про те, що учні взагалі не аналізують норми та правила життя особистості у соціумі; не здатні до самоствердження навіть при допомозі дорослих; не можуть та й не хочуть підвищувати власний соціально-побутовий рівень; не правильно розуміють правила поведінки з однолітками, в родині, у процесі міжособистісної взаємодії або взагалі цього не виказують; не виявляє позитивні особистісні якості у соціально-побутової діяльності; проявляє негативні або неадекватні емоції та не має мотивації щодо навичок соціально-побутової діяльності у соціальному середовищі, в родині, у міжособистісних стосунках; не дбають про здоровий спосіб життя; не розкривають уміння підготовки до самостійного життя; не прагнуть організувати побут та спілкування з однолітками, вчителями, батьками. Батьки не вбачали у своїх дітей таких особливостей. До високого рівня сформованості соціально-побутових навичок старшокласників з інтелектуальними порушеннями не віднесено.

Кількісний аналіз емпіричного вивчення рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями засобом бесіди з педагогічним персоналом та батьками чітко прослідковується у таблиці 2. та на рисунку 2.

Таблиця 2.

Кількісний аналіз емпіричного вивчення рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями засобом бесіди з педагогічним персоналом та батьками

Рівні	Педагогічний персонал школи (%)	Батьки, які мають дітей з інтелектуальними порушеннями 5-10 класів (%)
Високий	–	–
Достатній	22,22	36,36
Середній	55,56	63,64
Низький	22,22	

Рис. 2. Кількісний аналіз емпіричного вивчення рівня сформованості соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями засобом бесіди з педагогічним персоналом та батьками (дані подано у %)

Розвиток соціально-побутових навичок в старшокласників з інтелектуальними порушеннями в освітньому процесі можливий під час навчальних уроків (української літератури, української мови, природознавства, інформатики, трудового навчання, світу мистецтва

тощо), корекційно-розвиткових занять (розвитку мовлення, соціально-побутового орієнтування, фізики та хімії у побуті, тощо) та виховних занять (громадянського, національного, екологічного, розумового, морального, статевого напрямків тощо).

Висновок. Корекційно-розвиткова робота з розвитку соціально-побутових навичок дозволяє сформуванню у дітей сталі уміння практичної підготовки до життя, поведіння в родині та в соціальному оточенні. Розглянуті навички переважно покращують рівень психофізичного розвитку та дають змогу розвинути соціально-побутову адаптацію та інтеграцію учнів. Формування соціально-побутових навичок в освітньому процесі у старшокласників з інтелектуальними порушеннями проходить у відповідній системі та за визначеними центрами. Будь який наступний клас виступає подальшим центром, який дає змогу поглибити та розширити відповідні навички за їхнім змістовим оформленням. При цьому тематика занять є подібною та значно вирізняється змістом матеріалу щодо відповідної вікової групи, педагогічне забезпечення має свої особливості використання. Результативними методами роботи з учнями 5 класу є: тематичні бесіди, ігрові завдання ситуативного характеру, практичні вправи з наочним підкріпленням щодо закріплення соціально-побутових навичок; метод піктограм; розповіді з опорою на фотокартки, комп'ютерні презентації та екскурсії у визначені заклади культури. У 10 класі: дискусії та диспути, змодельовані практичні ситуації з використанням різних елементів комп'ютерних програм, презентаційного матеріалу та роликів; інсценізація життєвих ситуацій з допомогою ділових ігор практичного призначення; інформаційні технології, тематичні комп'ютерні програми, інтернет-ресурси тощо.

Ефективними та результативними напрямками виховання соціально-побутових навичок, на нашу думку, ми обираємо наступні: громадянське виховання (5 клас – бесіда з дітьми з застосуванням інформаційних або наочних засобів; 10 клас – диспути з дітьми за попередньо прочитаною інформацією, побаченими світлинами нашої держави); національне виховання (5 клас – розгляд з дітьми соціально-побутових оповідань та казок, ситуацій, притч та легенд, засобів фольклору за встановленими запитаннями; 10 клас – навчальні та розвивальні обрядове-мистецькі ігри з вживання елементів інформативного характеру); розумове виховання (5 клас – практичні

ситуації відображуваного характеру; 10 клас – вправи на вирішення практичних життєвих ситуацій); фізичне виховання (5 клас – практичні завдання з наочним матеріалом та з комп'ютерними малюнками; з фізичними вправами; 10 клас – практичні фізичні вправи); естетичне та сімейне виховання (5 клас – вправи та ігри щодо рішення практичних побутових ситуацій за оповіданнями та казками, режимні моменти; 10 клас – моделювання практичних ситуацій реального та віртуального характеру за побутовими та сімейними запитаннями, з подальшим їхнім обігранням учнями); моральне виховання (5 клас – бесіди, розповіді на морально-етичну тематику; етичні заняття; аналіз моральних ситуацій; 10 клас – рольові ігри; ситуативні вправи міжособистісного характеру; суспільно корисна праця); трудове виховання (5 клас – моделювання та вирішення практичних завдань, реалізація комп'ютерних ігор та вправ; 10 клас – планування віртуальної практичної роботи за різними соціальними професіями та виконання рольових ігор-вправ (продавець, водій, контролер, покупець тощо). Отже, розвиток соціально-побутових навичок у старшокласників з інтелектуальними порушеннями використовує можливості всіх напрямків виховного впливу, зокрема: громадянське та національне, професійно-орієнтоване фізичне та трудове, сімейне та екологічне виховання, етичне та естетичне тощо. Особистісно-зорієнтоване виховання здійснюється вихователями згідно до освітньої програми, режиму роботи закладу освіти та гарантує формування соціально-побутових навичок, що надалі необхідні для вдалої адаптації учнів у мікро- та макро- соціумі. Соціально-побутові навички у старшокласників з інтелектуальними порушеннями можливо як досліджувати, так і формувати за відповідними показниками та компонентами, при цьому слід змінювати лише напрямки виховання та їхнє педагогічне наповнення.

Перспективними напрямками дослідження ми вважаємо розвиток соціально-побутових навичок у старшокласників з порушеннями інтелекту у процесі складання освітніх програм (навчальних, виховних та корекційно-розвиткових) та методичних вказівок щодо їхнього впровадження з відповідною нозологією учнів.

Бібліографія

1. **Вержиховська О.М.,** Бугера Ю.Ю., Опалюк О.М. (2022) Спеціальна методика виховної роботи: Навчально-методичний

посібник / Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 205с. [Електроний ресурс] URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6855>.

2. **Мамічова О.** (2000) Організаційна методика дослідження самообслуговуючої діяльності учнів допоміжної школи. *Дефектологія*. №1. С. 46–49.

3. **Миронова С.П.,** Гаврилов О.В., Матвеева М.П. (2010) Основи корекційної педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 264 с.

4. **Програми з корекційно-розвиткової роботи «Соціально-побутове орієнтування»** (варіативний модуль «Подорож у життя») для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з інтелектуальними порушеннями / уклад. Міненко А.В., Грикун А.С. Київ : б/в, 2016. 39 с.

5. **Програма з корекційно-розвиткової роботи соціально-побутове орієнтування** (варіативний модуль «подорож у життя») для 5-10 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку / укл. Міненко А.В., Мякушко О.І. Київ : б/в, 2022. 47 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/1-LVtP5gLC6EEbxO9fo9TXZt6ndWQZbr/view>.

6. **Синьов В.М.** (2009) Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підруч. : у 2-х ч. Ч. 2: Навчання і виховання дітей. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 224 с.

7. **Татьянчикова І.В.** (2012) Основні чинники соціалізації дитини з інтелектуальними вадами. *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. Вип. 19(2). С. 196–204. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19(2)_26)

8. **Хохліна О.П.** (2018) Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. Київ : Педагогічна Думка, 242 с.

9. **Bystrova Yu.O.** (2019) Behaviour Peculiarities of Adolescents with Intellectual Disabilities in Conflict Situations. *Modern Research of the Representatives of Psychological Sciences: Collective monograph*. Lviv-Toruń: Liha-Pres. P. 18-23. URL : <https://doi.org/10.36059/978-966-397-118-6/18-37>

References

1. **Verzhikhovska O.M.,** Bugera Y.Yu., Opaliuk O.M. (2022) Special method of educational work: Educational and methodological manual /

Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 205p. [Electronic resource] URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6855>.

2. **Mamicheva O.** (2000) Organizational method of research of self-service activity of students of auxiliary school. Defectology. No. 1. P. 46–49. 3. **Myronova S.P.**, Gavrilov O.V., Matveeva M.P. (2010) Basics of corrective pedagogy: teaching. manual / for general ed. S.P. Myronova. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko, 264 p. 4. **Programs for correctional** and developmental work "Social and everyday orientation" (variable module "Journey to Life") for grades 5-10 of special general educational institutions for children with intellectual disabilities / comp. Minenko A.V., Grikun A.S. Kyiv: used, 2016. 39 p. 5. **Program for correctional** and developmental work social and everyday orientation (variable module "journey in life") for grades 5-10 of special institutions of general secondary education for children with intellectual disabilities / incl. Minenko A.V., Myakushko O.I. Kyiv: second-hand, 2022. 47 p. URL: <https://drive.google.com/file/d/1-LVtP5gLC6EEbxO9fo9TXZt6ndWQZbr/view> 6. **Sinyov V.M.** Correctional psychopedagogy. Oligophrenopedagogy: sub-educator. : in 2 parts. Part 2: Education and upbringing of children. Kyiv: Division of the NPU named after M.P. Dragomanova, 2009. 224 p. 7. **Tatyanchikova I.V.** (2012) The main factors of socialization of a child with intellectual disabilities. Coll. of science Kamianets-Podil Ave. national University named after Ivan Ohienko. The socio-pedagogical series. Issue 19(2). P. 196–204. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2012_19\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2012_19(2)_26) 8. **Khokhlina O.P.** (2018) Psychological-pedagogical foundations of corrective orientation of work training of students with intellectual disabilities. Kyiv: Pedagogical Opinion, 242 p. 9. **Bystrova Yu.O.** (2019.) Behavior Peculiarities of Adolescents with Intellectual Disabilities in Conflict Situations. Modern Research of the Representatives of Psychological Sciences: Collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres. P. 18-23. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-118-6/18-37>

Стаття подана до друку 17.11 2023 р.

Авторський внесок: Вержиховська О. – 75%, Гриців І. – 25%